

Гарбар Ж. В.

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів
Вінницького фінансово-економічного університету*

Гарбар В. А.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та міжнародних відносин
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету*

Garbar Z. V.

*Doctor of Economic Sciences,
Associate Professor, Professor of Finance Department
Vinnytsia University of Finance and Economics*

Garbar V. A.

*Candidate of Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Economics
and International Relations Department
Vinnytsia Institute of Trade and Economics of KNTEU*

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ КОНГЛОМЕРАТІВ НА БАНКІВСЬКОМУ ТА СТРАХОВОМУ СЕГМЕНТАХ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

ACTIVITIES OF INTERNATIONAL FINANCIAL CONGLOMERATES IN THE BANKING AND INSURANCE SEGMENTS OF FINANCIAL MARKET UKRAINE

Анотація. У статті здійснено періодизацію етапів становлення та розвитку фінансових конгломератів, проаналізовано масштаби діяльності міжнародних фінансових конгломератів у банківському та страховому сегментах фінансового ринку України.

Ключові слова: фінансовий ринок, фінансові конгломерати, фінансові інститути, комерційні банки, страхові компанії.

Постановка проблеми. У кінці ХХ ст. на фінансовому ринку з'явився новий вид фінансових інститутів – фінансові конгломерати. Їх поява стала можливою завдяки лібералізації регулювання фінансових ринків різних країн. Формування фінансових конгломератів відбувалося через консолідацію активів із метою забезпечення глобального масштабу діяльності і присутності на всіх сегментах фінансового ринку. Нині створення фінансових конгломератів – це, з одного боку, світова тенденція, а з іншого – найбільш конкурентоздатна і клієнтоорієнтована стратегія.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню наукових і практичних аспектів функціонування фінансових конгломератів присвячені роботи таких вітчизняних учених, як А. Єрмошенко, Ю. Клапків, Л. Кльоба, О. Козьменко, В. Кремень, С. Реверчук, І. Школьник. Дана проблематика також висвітлена в працях зарубіжних учених: К. Вервейра, Е. Кіста, Н. Кузнецової, Р. Левіна, Л. Лейвена, Я. Міркіна, А. Моррісона, Р.Дж. Херрінга, Г. Чернової та ін. Водночас, незважаючи на вагомий науковий напрацювання зарубіжних і вітчизняних учених, залишається багато невирішених проблем, які стримують розвиток фінансових конгломератів в Україні, що свідчить про актуальність подальших досліджень із цього питання.

Мета статті полягає у визначенні особливостей фінансового конгломерату як фінансового посередника,

проведення періодизації етапів становлення і розвитку фінансових конгломератів, аналіз масштабів діяльності міжнародних фінансових конгломератів у банківському та страховому сегментах фінансового ринку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливості фінансового конгломерату як фінансового інституту визначаються організаційною формою діяльності на фінансовому ринку, формою корпоративної інтеграції і стратегією діяльності. Фінансовий конгломерат є сучасною організаційною формою діяльності фінансових інститутів на фінансовому ринку, яка об'єднує групу компаній, пов'язаних спільним або взаємним контролем, і включає банківські та небанківські фінансові інститути, що працюють принаймні на двох із трьох сегментів фінансового ринку: банківському, страховому та інвестиційному [1].

Згідно зі статтею 2 Директиви № 2002/87/ЄС від 16.12.2002 про здійснення додаткового нагляду за кредитними установами, страховими та інвестиційними компаніями, що входять до фінансового конгломерату, під фінансовим конгломератом розуміють групу, що відповідає таким умовам:

- регульований суб'єкт (банк, страхова або інвестиційна компанія) очолює групу суб'єктів господарювання (до якої входить материнська компанія, її дочірні компанії та суб'єкти, в яких материнська компанія та її дочірні компанії володіють часткою у розмірі не менше 20% акцій

чи капіталу материнської компанії) або принаймні одна з дочірніх компаній у групі є регульованим суб'єктом;

- якщо регульований суб'єкт (банк, страхова або інвестиційна компанія), що очолює групу, є материнською компанією фінансового сектору, а хоча б одна з компаній, що входять до групи, пов'язана з компетентними органами нагляду за суб'єктами фінансового конгломерату;

- якщо нерегульований суб'єкт очолює групу, а діяльність групи переважно належить до фінансового сектору, тобто відношення балансової вартості активів регульованих і нерегульованих суб'єктів групи до загальної балансової вартості активів усієї групи перевищує 40%;

- принаймні один із суб'єктів групи належить до сектора страхування і принаймні один – до банківського сектора чи сектора інвестиційних послуг;

- консолідована та / або сукупна діяльність суб'єктів групи, що належить до сектора страхування, та консолідована та/або сукупна діяльність суб'єктів групи у банківському секторі чи секторі інвестиційних послуг є значними, тобто балансова вартість активів найменшого фінансового посередника перевищує позначку в 6 млрд. євро [2].

На практиці фінансовий конгломерат як інтегрована корпоративна структура може включати такі фінансові інститути: банківську установу, *non-life* страхову компанію, *life* страхову компанію, компанію з перестраховання, пенсійний фонд, компанію з управління активами, інвестиційні фонди і інвестиційні компанії тощо [3, с. 331]. Реалізація стратегії діяльності фінансового конгломерату на фінансовому ринку базується на поєднанні низькорентабельних фінансових операцій із високорентабельними, об'єднує кредитні та інвестиційні напрями, а також включає банківський і небанківський бізнес.

Аналіз діяльності фінансових конгломератів як інститутів фінансового ринку дає змогу виділити етапи їх розвитку:

I етап (1910–1930 рр.) – виникнення і становлення фінансових конгломератів;

II етап (1930–1960 рр.) – обмеження діяльності фінансових конгломератів державними органами;

III етап (1970–2000 рр.) – відродження фінансових конгломератів на основі лібералізації регулювання фінансових ринків у різних країнах;

IV етап (з 2001 р.) – активна діяльність фінансових конгломератів на фінансових ринках [4, с. 35].

Становлення та розвиток фінансових конгломератів зумовлений розвитком конвергентно-інтеграційних проце-

сів на вітчизняному фінансовому ринку. В.М. Кремень виділяє п'ять періодів становлення і розвитку фінансових конгломератів в Україні, характеристика яких наведена в табл. 1.

Розвиток та поява фінансових конгломератів на банківському ринку обумовлені прийняттям нормативно-правових актів, які значно обмежували діяльність фінансових груп і забороняли продаж та розповсюдження страхових послуг через банківські установи. Та з часом світові тенденції на фінансових ринках і прояви кризових явищ змусили уряди країн впроваджувати реформи, що стосувалися фінансових ринків і банківського сектору. Відправною точкою розвитку сучасних фінансових конгломератів став дозвіл на проведення операцій зі злиття та поглинання фінансових компаній банківського сектору.

Основними передумовами входження фінансових конгломератів на банківський сегмент фінансового ринку України стали: диверсифікація, оскільки компанія отримує можливість понизити волатильність власних грошових потоків, а це, своєю чергою, допомагає уникнути витрат, які пов'язані з процесом санації; відносна «легкість» під час входження на ринок, оскільки обсяг активів та значний капітал материнських компаній дають змогу застосовувати «агресивні» моделі поведінки на ринку; досягнення синергійного ефекту в доходах та витратах, оскільки компанія має змогу зменшити середній рівень витрат, реалізуючи той самий продукт на значно більшому ринку [6, с. 14].

Починаючи з 2006 р. відбувається активне входження іноземного капіталу в банківську систему України (рис. 1). Кількість банків з іноземним капіталом упродовж 2004–2015 рр. зросла з 19 до 41. Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків у 2015 р. становила

Рис. 1. Динаміка кількості банків з іноземним капіталом в Україні, 2004–2015 рр.

Джерело: складено автором за [7]

Таблиця 1

Характеристика етапів становлення та розвитку фінансових конгломератів в Україні

Етап	Роки	Характеристика
I етап Формування ФПГ	1992–1997	Фінансовий сектор фінансово-промислових груп представлений банками, які обслуговували фінансові потоки підприємств групи
II етап Посилення фінансового блоку ФПГ	1996–2000	Розширення фінансового сектору фінансово-промислових груп через включення до нього небанківських фінансових посередників, зокрема страхових компаній
III етап Формування фінансових груп	2001–2007	Конвергентно-інтеграційні процеси охоплюють усі сегменти фінансового ринку, відбуваються навколо банків, при цьому не залежать від потужності банківської установи та від країни походження їх власників
IV етап Входження міжнародних фінансових конгломератів на фінансовий ринок	Триває з 2002 р.	На банківському і страховому сегментах функціонують відповідно 8 і щонайменше 10 міжнародних фінансових конгломератів («AIG», «Allianz», «AXA», «BNP Paribas», «Citigroup», «Credit Agricole», «ING», «Intesa Sanpaolo S.P.A.», «RZB-UNIQA», «SEB», «Societe Generate» та ін.)
V етап Активна діяльність фінансових конгломератів на фінансовому ринку	Триває з 2008 р.	Навколо значної кількості банківських установ, зокрема підконтрольних міжнародним фінансовим конгломератам, сформовано фінансові групи, що охоплюють щонайменше два сегменти фінансового ринку

Джерело: складено на основі [5, с. 135]

43,3%. Стрімке зростання цього показника почалося в 2005 р., до цього часу частка іноземного капіталу в статутному капіталі банківських установ коливалася в межах 10–15%.

У банківському сегменті фінансового ринку України на даний час здійснюють діяльність 11 фінансових конгломератів: *Citigroup*, *ING Group*, *Credit Agricole*, *Deutsche Bank*, *Intesa Sanpaolo S.P.A.*, *SEB*, *BNP Paribas*, *VTB Bank*, *OTP Bank* та *RZB-UMQA* (табл. 2).

Аналіз істотної участі в статутному капіталі банківських установ, які входять до складу іноземних фінансових конгломератів, дає змогу оцінити масштаби їх діяльності в Україні та ідентифікувати їх як фінансові конгломерати (табл. 3).

Міжнародні фінансові конгломерати контролюють банківські установи з різним розміром активів. Зокрема, перша група представлена банками «УКРСОЦБАНК», «Райффайзен Банк Аваль», «УкрСиббанк», «ВТБ БАНК» та «ОТП Банк», які належать, відповідно, італійському фінансовому конгломерату *UniCredit Group*, австрійському *Raiffeisen Bank International AG*, французькому *BNP Paribas*, російському *VTB Bank* та угорському *OTP Bank*.

«КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК», «ІНГ Банк Україна» і «СІТІБАНК» входять до другої групи і належать, відповідно, французькому фінансовому конгломерату *Credit Agricole*, голландському фінансовому конгломерату «*ING*» та фінансовому конгломерату США «*Citigroup*».

Третя група в 2015 р. представлена «ПРАВЕКС БАНКОМ», який належить італійському фінансовому конгломерату *Intesa Sanpaolo SPA*.

У четвертій групі представлений «Дойче Банк ДБУ», який належить фінансовому конгломерату з Німеччини *Deutsche Bank*. Серед банків четвертої групи шведському фінансовому конгломерату *SEB* належить «СЕБ Корпоративний Банк».

Слід звернути увагу на те, що частка капіталу міжнародних фінансових конгломератів в банківських установах, які не належать до таких, що на 100% контролюються міжнародними фінансовими конгломератами, значно перевищує 50% і становить 96,0–100,0%. Такий рівень володіння банківськими установами, що функціонують на вітчизняному фінансовому ринку, означає, що фактично ці банки знаходяться під повним контролем своїх власників – міжнародних фінансових конгломератів.

Нині міжнародні фінансові конгломерати виявляють інтерес до страхового ринку України. Значне розширення присутності іноземного капіталу на страховому ринку України пов'язане з тим, що Закон України «Про страхування» з 2001 р. лібералізував вітчизняне законодавче поле страхового ринку. Особливо це стосується злиття і поглинання. Так, для отримання значного контролю над вітчизняною страховою компанією нормативно-правовими актами не передбачено отримання дозволів на відміну від банківського сектора. Крім того, законодавство дозволяє іноземним страховим компа-

Таблиця 2

Основні показники діяльності міжнародних фінансових конгломератів, присутніх на банківському сегменті фінансового ринку України, 2015 р.

Назва, країна походження	Місце в рейтингу Forbes	Виручка, млрд. дол. США	Прибуток, млрд. дол. США	Активи, млрд. дол. США	Ринкова вартість, млрд. дол. США
Citigroup, США	13	85,9	15,8	1801,0	138,1
BNP Paribas, Франція	24	74,9	7,4	2166,3	66,8
ING Group, Нідерланди	55	55,7	5,5	914,4	49,9
Intesa Sanpaolo, Італія	92	39,1	3,1	734,9	46,4
Credit Agricole, Франція	110	38,2	3,9	1661,3	29,9
UniCredit Group, Італія	195	25,7	1,8	934,7	23,6
SEB, Швеція	338	8,1	2,0	296,1	21,7
Deutsche Bank, Німеччина	448	48,3	7,5	1779,7	26,4
VTB Bank, Росія	626	22,4	0,021	186,8	14,0
Raiffeisen Bank International, Австрія	958	7,9	0,419	124,3	4,6
OTP Bank, Угорщина	1421	4,3	0,228	36,8	7,1

Джерело: складено автором за [8]

Таблиця 3

Банки України, що контролюються міжнародними фінансовими конгломератами, станом на 1.01.2016 р.

Банк	Фінансовий конгломерат	Частка в статутному капіталі, %
СІТІБАНК	<i>Citigroup</i> , США	100,00
ІНГ Банк Україна	<i>ING</i> , Нідерланди	100,00
КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК	<i>Credit Agricole</i> , Франція	99,9961
Дойче Банк ДБУ	<i>Deutsche Bank</i> , Німеччина	100,00
УКРСОЦБАНК	<i>UniCredit Group</i> , Італія	99,8147
ПРАВЕКС-БАНК	<i>Intesa Sanpaolo S.p.A.</i> , Італія	100,00
СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК	<i>SEB</i> , Швеція	100,00
УкрСиббанк	<i>BNP Paribas</i> , Франція	84,996
Райффайзен Банк Аваль	<i>Raiffeisen Bank International AG</i> , Австрія	87,47
ВТБ БАНК	<i>VTB Bank</i> , Росія	99,9944
ОТП Банк	<i>OTP Bank</i> , Угорщина	100,00

Джерело: складено автором за [7]

ніям створювати дочірні компанії, в яких капітал на 100% буде іноземним.

На страховому сегменті фінансового ринку України наразі здійснюють діяльність вісім міжнародних фінансових конгломератів: *Allianz*, *BNP Paribas*, *AXA*, *GRAWE*, *AIG*, *ING*, *RZB-UNIQA*, *SEB*. Фінансові конгломерати *BNP Paribas SA*, *ING*, *RZB-UNIQA* і *SEB* функціонують в Україні одночасно на двох сегментах фінансового ринку – банківському і страховому (табл. 4).

Аналіз істотної участі в статутному капіталі страхових компаній, які входять до складу міжнародних фінансових конгломератів, дає змогу оцінити масштаби їх діяльності в Україні (табл. 5).

Результати аналізу свідчать про те, що 13 страхових компаній України входять до складу таких міжнародних фінансових конгломератів: *Allianz*, *AXA*, *AIG*, *ING Group*, *SEB*, *BNP Paribas*, *RZB-UNIQA*, *GRAWE Group*.

Більшість фінансових конгломератів – *Allianz*, *AXA*, *BNP Paribas*, *GRAWE* та *RZB-UNIQA* – розвивають страховий бізнес в Україні одразу у двох напрямках: майнове і ризикове страхування та страхування життя. Серед компаній – лідерів ризикового страхування в Україні міжнародними фінансовими конгломератами контролюються страхова компанія «АХА Страхування», яка входить до складу французького фінансового конгломерату *BNP Paribas*, а також бельгійського *AXA*, та страхова компанія «УНІКА», яка належить структурному підрозділу австрійського фінансового конгло-

мерату *RZB-UNIQA*. Серед вітчизняних лідерів страхування життя ще два страховика – «Граве Україна Страхування життя» і «Уніка Життя» – належать до австрійських фінансових конгломератів *GRAWE* та *RZB-UNIQA*.

Входження міжнародних фінансових конгломератів на фінансовий ринок України, яке розпочалося в 2005 р., очевидно буде продовжуватися. Для поширення діяльності на фінансовому ринку міжнародні фінансові конгломерати використовують злиття і поглинання, створення спільних підприємств, угоди про партнерство та агентські відносини.

Згідно з рейтингом *Forbes Global 2000*, у 2015 р. фінансові конгломерати демонструють найкращі показники діяльності, випереджаючи добувні, автомобільні та інформаційні глобальні компанії. Це можна пояснити грамотним стратегічним плануванням, виходом на нові і перспективні ринки. Зокрема, французька страхова група *AXA*, яка мала сильні позиції у Великобританії (за оцінками, близько 10 млн. клієнтів), відмовилася від розвитку бізнесу на традиційних і розпочала експансію на азійські ринки. Голландський фінансовий конгломерат *ING* у 2009–2010 рр. придбав активи, втрачені *Citigroup* і *American International* та активно переміщує активи на ринки Центральної Європи і Південно-Східної Азії. У 2009 р. компанія отримала дозвіл на здійснення діяльності на страховому ринку України.

Висновки. Вочевидь, світова тенденція інтеграції страхового і банківського капіталу буде посилюватися. Новим

Таблиця 4

Основні показники діяльності міжнародних фінансових конгломератів, присутніх на страховому сегменті фінансового ринку України, 2015 р.

Назва, країна походження	Місце в рейтингу Forbes	Виручка, млрд. дол. США	Прибуток, млрд. дол. США	Активи, млрд. дол. США	Капіталізація, млрд. дол. США
Allianz, Німеччина	21	115,4	7,3	926,2	79,7
BNP Paribas, Франція	24	74,9	7,4	2166,3	66,8
AXA Group, Франція	26	129,8	5,9	965,4	61,9
ING Group, Нідерланди	55	55,7	5,5	914,4	49,9
American International Group (AIG), США	87	58,3	2,2	496,9	63,7
SEB, Швеція	338	8,1	2,0	296,1	21,7
UNIQA, Австрія	1181	7,3	0,367	35,0	2,2

Джерело: складено автором за [8]

Таблиця 5

Страхові компанії України, що контролюються міжнародними фінансовими конгломератами, станом на 1.01.2016 р.

Банк	Фінансовий конгломерат	Частка в статутному капіталі, %
Allianz Україна	Allianz, Німеччина	99,978
Allianz Life	Allianz, Німеччина	н.д.
АХА Страхування	BNP Paribas, Франція	43,8184
	АХА, Бельгія	50,1651
АХА Україна	BNP Paribas, Франція	49,9974
	АХА, Бельгія	49,9991
МЕТЛАЙФ	American International Group (AIG), США	н.д.
АІГ УКРАЇНА		99,9775
ІНГ Життя Україна	ING Group, Нідерланди	96,44
СЕБ Лайф Юкрейн	SEB, Швеція	99,9994
Кардіф	BNP Paribas, Франція	99,99968
УНІКА	RZB-UNIQA, Австрія	92,2305
УНІКА Життя	RZB-UNIQA, Австрія	н.д.
Граве Україна	GRAWE Group	100,0000
Граве Україна Страхування життя	GRAWE Group	99,9170

Джерело: складено автором за [10; 11]

напрямом розвитку міжнародних фінансових конгломератів як конвергентних інтегрованих фінансових інститутів у сучасних умовах стане визначення їх оптимального розміру, меж універсалізації та фінансової конвергенції.

До основних проблем розвитку міжнародних фінансових конгломератів слід віднести: нарощування страте-

гічного потенціалу за умов перетворення нововведень у головний чинник забезпечення конкурентоспроможності; зміни каналів розповсюдження, обумовлені процесами розвитку конвергенції у сфері фінансових послуг; появу нових ризиків під час об'єднання в єдині структури банків, страхових та інвестиційних компаній.

Список використаних джерел:

1. Мандрик Р. Финансовые конгломераты : причины возникновения, достоинства, недостатки / Р. Мандрик, М. Шеховцев [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fingames.com.ua/news/7062/>.
2. European Parliament and Council Directive 2002/87/EC of 16 December on the supplementary supervision of credit institutions, insurance undertakings and investment firms in a financial conglomerate and amending Council Directives 73/239/EEC, 79/267/EEC, 92/49/EEC, 92/96/EEC, 93/6/EEC and 93/22/EEC, and Directives 98/78/EC and 2000/12/EC of the European Parliament and of the Council [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.esma.europa.eu/system/files/Directive_Financial_Conglomerates.pdf.
3. Кремень В.М. Фінансові конгломерати в системі фінансових посередників / В.М. Кремень // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. – Суми : УАБС НБУ, 2009. – С. 328–335.
4. Кремень В.М. Виникнення і особливості діяльності фінансових конгломератів на світовому фінансовому ринку / В.М. Кремень // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5(95). – С. 32–38.
5. Інтеграційні процеси на фінансовому ринку України : [монографія] / А.О. Єпіфанов, І.О. Школьник, Ф. Павелка [та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук А.О. Єпіфанова, д-ра екон. наук І.О. Школьник, д-ра екон. наук Ф. Павелки. – Суми : УАБС НБУ, 2012. – 258 с.
6. Козьменко О. Трансформування банківської системи України під впливом іноземних фінансових конгломератів / О. Козьменко, В. Козирев // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 8. – С. 12–18.
7. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
8. The World's Biggest Public Companies 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.forbes.com/global2000/list/#tab:overall>.
9. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua>.
10. Офіційний сайт Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://smida.gov.ua/about/owners/>.
11. Рейтинг страхових компаній України – ТОП 100 // forINSURER.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/ratings/nonlife/>.

Анотація. В статті здійснено періодизацію етапів становлення і розвитку фінансових конгломератів, проаналізовані масштаби діяльності міжнародних фінансових конгломератів в банківському і страховому сегментах фінансового ринку України.

Ключевые слова: фінансовий ринок, фінансові конгломерати, фінансові інститути, комерційні банки, страхові компанії.

Summary. Periodization of stages of establishing and developing financial conglomerations is carried out in the article. Analysed is the scope of activities of international financial conglomerations in banking and insurance segments of Ukraine's financial market.

Key words: financial market, financial conglomerations, financial institutions, commercial banks, insurance companies.